

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.922.73:616.89-008.44-053.4

ЕМОЦІЙНІ ПОРУШЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА УМОВИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Віра Волкова, Ольга Віденіна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті з'ясовано причини й наслідки емоційних розладів у дошкільників. Як відомо, емоції є важливим компонентом структури особистості: вони відіграють мотивувальну роль, впливають на різні ситуації життєдіяльності. Для взаємодії з іншими людьми дошкільник має вміти знаходити з ними спільну емоційну мову. Для психічного здоров'я, нормального перебігу різних видів діяльності потрібна збалансованість емоцій. Порухення емоційного балансу, тривала перевага негативних емоційних станів спричиняють виникнення емоційних розладів і відхилень у розвитку особистості дитини, порушення в неї соціальних контактів.

Аннотация:

Волкова Вера, Виденіна Ольга. Эмоциональные нарушения у детей старшего дошкольного возраста и условия их преодоления.

В статье определены причины и последствия эмоциональных расстройств у детей. Как известно, эмоции являются важным компонентом структуры личности: они играют мотивирующую роль, влияют на различные ситуации жизнедеятельности. Для осуществления процесса взаимодействия дошкольник должен уметь находить с людьми общий эмоциональный язык. Для психического здоровья, нормального течения различных видов деятельности требуется сбалансированность эмоций. Нарушение эмоционального баланса, продолжительное преобладание негативных эмоциональных состояний вызывают эмоциональные расстройства, отклонения в развитии личности ребенка, нарушения у него социальных контактов.

Resume:

Volkova Vera, Videnina Olha. Emotional disorders in children of senior preschool age and the conditions for their overcoming.

Emotions are an important component in the structure of the personality, they perform a motivating role, manifest their influence in various situations of life. To implement the interaction process, the preschooler must find common emotional language with people. For mental health, the normal course of various activities requires a balance of emotions. Violation of emotional balance, prolonged prevalence of negative emotional states cause emotional disorders, deviations in the development of the child's personality, disruption of social contacts. The article defines the causes and consequences of emotional disorders in children.

Emotional distress in children is seen as a negative state that occurs in the face of difficultly solved personal conflicts. The psychological causes of emotional distress in children include the features of the emotional-volitional sphere, in particular the violation of the adequacy of response to actions from the outside, the lack of development skills self-control behavior. There are three main groups of children with emotional disorders: 1) children whose emotional problems are mainly manifested in the framework of interpersonal relationships; 2) children with pronounced internal personal conflicts; 3) children with pronounced internal personal and interpersonal conflicts.

In each pre-school institution there are pupils, whose behavior is significantly deviant from the norm. It can be either super-moving children - "unmanageable", aggressive, or sluggish, slow, capricious, stubborn. The nurse must be able to understand the various negative manifestations of the child, to know which of them can testify to the onset of neuropsychiatric disease. There are two types of behavior in children, in which there can be negative emotional manifestations: the first group by type of behavior is unbalanced children, with predominance of states of excitation; the second group is children in whom the depressed state with depressive manifestations prevails.

Psychological correction of emotional disorders in children is an organized system of psychological actions, aimed at mitigating emotional discomfort in children, increasing their activity and independence, eliminating secondary personal reactions caused by emotional disorders such as aggressiveness, increased excitability, and disturbing distrust. The main conditions for overcoming emotional distress in preschool children are to create an emotional climate in the group, increase self-confidence. Correctional work with disturbing children should be conducted in a gaming form.

Ключові слова:

емоції; емоційне неблагополуччя; агресивність; запальність; сором'язливість; гіперактивність; страхи; корекція.

Ключевые слова:

эмоции; эмоциональное неблагополучие; агрессивность; вспыльчивость; стеснительность; гиперактивность; страхи; коррекция.

Key words:

emotions; emotional ill-being; aggressiveness; short temper; shyness; hyperactivity; fears; correction.

Постановка проблеми. Роль емоцій у управлінні поведінкою людини досить значна, і не випадково практично всі автори, що пишуть

про емоції, вказують на їх мотивувальну роль, пов'язують емоції з потребами та їх задоволенням. Емоції виконують різні функції,

беруть участь в управлінні поведінкою людини як мимовільний компонент, втручаючись у неї як на стадії усвідомлення потреби й оцінки ситуації, так і на стадії ухвалення рішення й оцінки досягнутого результату. Тому розуміння механізмів управління поведінкою вимагає розуміння й емоційної сфери людини, її ролі в цьому управлінні.

Які умови й детермінанти не визначали б життя та діяльність людини, внутрішньо, психологічно дієвими вони стають лише тоді, якщо їм вдається проникнути в її емоційну сферу, переломитись і закріпитись у ній. Конститууючи в людині упередженість, без якої немислимий жодний активний її крок, емоції з усією очевидністю впливають на різні ситуації життєдіяльності.

Людина як суб'єкт практичної і теоретичної діяльності, який пізнає і змінює світ, не може бути ні неупередженим споглядальником того, що відбувається навколо, ні бездушним автоматом, що виконує ті або інші дії на зразок добре злагодженої машини. Діючи, людина не тільки змінює природу, предметний світ, а й впливає на інших людей і сама зазнає впливів, що йдуть від них, а також від власних дій і вчинків, що змінюють її взаємини з оточенням; вона переживає те, що з нею відбувається й що нею здійснюється; вона по-різному ставиться до того, що її оточує. Переживання цього ставлення людини до того, що її оточує, і становить сферу почуттів або емоцій.

Дошкільне дитинство справедливо називають визначальним періодом становлення особистості, періодом формування й закріплення найважливіших властивостей і рис і усвідомлення своєї унікальності, самостійності, відокремленості від дорослого світу й світу навколишнього. Отже, виховання емоційно зрілої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим завданням у вихованні дитини, у набутті нею різноманітних умінь і навичок. Адже саме від емоційного ставлення до навколишнього світу залежить те, заради чого дитина буде використовувати здобуті знання й набуті вміння.

Для здійснення процесу взаємодії дошкільник має навчитись розпізнавати емоційний стан, настрої інших людей, висловлювати власні емоції так, щоб вони були зрозумілими й зумовлювали ту реакцію, на яку очікує дитина, іншими словами, знаходити з людьми спільну емоційну мову. Характеризуючи зміст, якість і динаміку емоцій і почуттів, емоційність стає однією з центральних фундаментальних характеристик особистості. Якісні властивості емоційності характеризують ставлення дитини до світу явищ, подій, людей.

Проте суспільство не усвідомлює необхідність серйозного ставлення до розвитку емоційно-вольової сфери дошкільника, потреби дбати про неї не менше, а, можливо, й більше, ніж про інтелектуальну. На жаль, емоційному вихованню не приділяється достатньо уваги в сучасній системі дошкільної освіти, хоча саме воно має бути її стрижневим компонентом, що допомагає дитині осягнути себе саму й тих, хто поруч, визначає цілі її «дорослої» життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емоційна сфера дитини завжди була в полі особливої уваги вітчизняних психологів, оскільки виховання передбачає формування і розвиток у дитини певного емоційного ставлення до навколишнього світу, відповідно до цінностей, норм та ідеалів суспільства. Емоційний розвиток є закономірним процесом, що має певну логіку, а в кінцевому підсумку визначається загальною логікою розвитку особистості дитини загалом, зміною видів діяльності, у яких формуються емоційні процеси, специфікою взаємодії дитини зі світом людей і предметним світом. Надалі на цій основі формується особлива психічна діяльність – емоційна уява (Л. Виготський, Г. Костюк, В. Аснін, В. Селиванов, В. Котирло, Н. Гуткіна та ін.).

Питання вивчення емоційної сфери розглядалися багатьма відомими вітчизняними психологами, зокрема Л. Виготським, О. Запорожець, Н. Левітовим, О. Леонтєвим, Р. Немовим, А. Петровським, К. Платоновим, Б. Тепловим.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування емоційних порушень та організації корекції емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних та дослідних даних); емпіричні (спостереження, бесіда, практичні вправи, ігрові дії); методи обробки експериментальних даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позитивні емоції пов'язані з задоволенням потреб індивідуума; саме ці потреби визначають фундамент емоційного життя людини. Для психічного здоров'я, нормального перебігу різних видів діяльності як дорослої людини, так і дитини потрібна збалансованість емоцій. Порушення емоційного балансу, тривала перевага негативних емоційних станів спричиняють виникнення емоційних розладів, відхилень у розвитку особистості дитини, порушень у неї соціальних контактів [5, с. 3]. Так, властиві дитині переживання страху,

сумніви, побоювання, за браком коригувальних заходів, закріплюються й перетворюються на рису характеру – тривожність; сум, туга, образа – на невпевненість у собі, своїх силах; дратівливість може спричинити утворення такої риси, як запальність. Такі особистісні якості починають регулювати психічну діяльність і поведінку дитини небажаним чином: призводять до негативних уявлень про однолітків і дорослих, що її оточують, недовіри, відлюдкуватості, агресивності. Усе це може позначитись на формуванні небажаної життєвої позиції, а іноді спричинити затримку загального психічного розвитку.

У психологічній літературі емоційне неблагополуччя у дітей розглядається як негативний стан, що виникає на тлі важко вирішуваних особистісних конфліктів. До власне психологічних причин виникнення емоційного неблагополуччя у дітей належать особливості емоційно-вольової сфери, зокрема порушення адекватності реагування на дії ззовні, недолік в розвитку навичок самоконтролю поведінки тощо.

Аналіз емоційних порушень у дітей, з погляду порушення системи відносин, запропонований В. М'ясищевим [6] і продовжений у роботах його учнів, дає змогу виділити три основні групи дітей з емоційними порушеннями.

Першу групу складають діти, емоційні проблеми яких в основному виявляються в рамках міжособистісних відносин. Вони відрізняються підвищеною збудливістю, що виражається в бурхливих афективних спалахах у процесі спілкування, особливо з однолітками. Негативні емоційні реакції у таких дітей можуть виникати з будь-якого незначного приводу.

Друга група дітей вирізняється вираженими внутрішньоособистісними конфліктами. У поведінці таких дітей простежується підвищена загальмованість, слабо виражена товарицькість. Вони глибоко переживають образу, здебільшого схильні до необґрунтованих страхів.

Третя група дітей характеризується вираженими внутрішньоособистісними й міжособистісними конфліктами. У поведінці дітей цієї групи переважають агресивність, імпульсивність.

Природні нахили людини є умовами, передумовами, але не рушійною силою психічного розвитку дитини. Жодна зі специфічних для людини психічних якостей не може виникнути шляхом дозрівання органічних задатків. Для цього потрібні відповідні соціальні умови життя й виховання. Величезні потенційні можливості, що криються в природі кожної дитини, не виявляються як

такі, а потребують для своєї реалізації виховного впливу.

Детально розглядали емоційність дітей Р. Бамм і Б. Бараш [1]. Людина не може бути байдужою до того, що відбувається навколо неї. Предмети, вчинки, події, якими наповнено життя, викликають у неї почуття, переживання, радують, засмучують. На відміну від дорослих, дитина виражає свої почуття бурхливо й безпосередньо. З незначного приводу вона може сміятись і плакати, стрибати, ляскати в долоні, кричати, тупотіти ногами. Це відбувається не тільки тому, що в неї слабо розвинений самоконтроль, але, головне, через те, що вона не має життєвого досвіду. Усе для неї нове, і навіть прості речі стають відкриттям, викликають гарячий відгук.

Особистість дошкільника формується в сім'ї. Батьки, брати, сестри, бабусі, дідусі – найближчі дитині люди. Від їх взаємин, відчуття прихильності й взаємопідтримки залежить добробут сімейного клімату. Незаперечним критерієм сприятливого для емоційного розвитку дитини типу сімейного виховання є батьківська любов і прихильність членів сім'ї один до одного. Психологи розглядають порушення в стилі виховання дитини (гіперопіка, гіпоопіка, контрастне виховання) як найбільш важливі чинники у виникненні відхилень у психоемоційному розвитку дітей.

Не можна забувати й про те, що деякі труднощі в поведінці дітей мають віковий характер і пов'язані з переживанням дитиною однієї з криз розвитку. Ці періоди в житті дитини свідчать про нормальний хід психічного й особистісного розвитку.

Ускладнення психічного й особистісного розвитку дитини зумовлені, зазвичай, двома чинниками: помилками у вихованні й певною незрілістю або мінімальними проблемами, пов'язаними з нервовою системою. Часто обидва ці чинники діють одночасно, оскільки дорослі нерідко недооцінюють або ігнорують ті особливості нервової системи дитини, які лежать в основі труднощів поведінки, і намагаються виправити дитину різними неадекватними виховними діями. Дуже важливо вміти виявити справжні причини поведінки дитини й накреслити відповідні шляхи корекційної роботи з нею.

Ж. Маценко вважає, що у виникненні емоційних розладів провідна роль належить факторам психологічним, основні з яких – характерологічні особливості дітей, що підсилюють схильність до емоційних розладів, і соціально-психологічні психотравматичні ситуації [5, с. 4–5].

До психічної травматизації найбільш схильні діти, які вирізняються своєрідними

особистісними рисами – безпосередністю, вразливістю, безпорадністю, гуманістичною спрямованістю особистості, вираженим почуттям власного «Я». Ці діти в стосунках з дорослими та однолітками чесні, відверті, довірливі, їх легко обдурити, чим нерідко користуються інші діти. Ці малюки не схильні діяти всупереч власним думкам і бажанням.

Вразливі діти болісно переживають приниження, образу, тривалий час повертаються подумки до неприємних подій, що викликали негативні емоції. Вони не здатні швидко, як інші дошкільники, переключитись на нові цілі. Ці малюки довго пам'ятають страх, зраду, образу, кривду.

Безпорадність виявляється, головню, у взаєминах з однолітками, коли дитина не може захистити себе, дати відповідь на агресивну поведінку інших дітей. Вона губиться, не знаходить влучних слів, мовчить або плаче, глибоко переживаючи образу, приниження, свою нездатність вплинути на хід подій. Проте, не маючи психічних сил захистити себе, дитина не може кинути товариша в скрутній ситуації, захищає його інтереси. Ці вияви підкреслюють гуманістичну спрямованість розвитку особистості такої дитини, наділеної цілою низкою чеснот, таких, як чесність, чуйність, товарицькість, здатність до співчуття, чутливість.

Діти, що демонструють наведені вище особистісні якості, дійсно переживають «за всіх», сприймають чужий біль як власний, уболівають за інтереси іншої людини. Вони можуть заплакати від жалю до людини, тварини, пташки, рослини, готові прийти на допомогу тим, хто відчуває в них потребу.

Розглянуті риси характеру, як зауважує Ж. Маценко, як такі не спричиняють невротичні розлади, проте сприяють їх виникненню під впливом психотравматичних обставин: безпосередність і вразливість перетворюються на тривожність; неспокій, образливість; безпорадність – на пасивність, інертність, пригніченість; альтруїстичні якості, почуття власної гідності – на егоцентризм, невластиві цим дітям недовірливість, відлюдькуватість, що є також реактивно-захисними психічними утвореннями [5, с. 5].

Виявлення дітей з ослабленою психікою – актуальне завдання, що стоїть перед вихователем. У кожній дошкільній установі є вихованці, поведінка яких істотно відхиляється від норми. Це можуть бути або надмірно рухливі діти – «некеровані», агресивні або мляві, повільні, примхливі, уперті. Вихователеві необхідно вміти розпізнавати різні негативні прояви дитини, знати, який з них може свідчити про початок нервово-психічного захворювання.

Ж. Маценко [5, с. 7] виділяє два типи поведінки дітей, у яких можуть спостерігатись негативні емоційні прояви. Першу групу за типом поведінки складають діти неврівноважені, з переважанням станів збудження. Ці дошкільники характеризуються нестриманістю, дратівливістю, що нерідко призводить до виникнення конфліктів, дезорганізації діяльності. Такі діти схильні до захоплення різними видами діяльності, проте продуктивність її швидко знижується. Негативні емоції (спалахи гніву, образи) можуть виникати як через вагомні причини, так і через незначні приводи. Але швидко виникаючи, вони так само швидко згасають. Афективні прояви нерідко спричиняють негативне ставлення дитини до думок і вимог інших людей.

Наведений тип поведінки дошкільника викликає негативні реакції з боку дорослих і однолітків, що його оточують. З ім'ям дитини нерідко пов'язують зневажливі характеристики: «усім заважає», «завжди зла», «непосидюча», що зачіпає почуття власної гідності, викликає образу. Усвідомлення дітьми, що вони «не такі, як усі», спричиняє переживання невпевненості, власної малоцінності, тривожності. Такі негативні емоційні прояви діти зовні ховають під маскою зарозумілості, пихатості.

Друга група дітей за типом поведінки – це діти, у яких переважає пригнічений стан з депресивними проявами. Діти, про яких йдеться, не можуть легко й вільно, як їхні однолітки, висловити свої переживання й почуття, забути образу й не згадувати про неї, бути послідовними в діях і вчинках, упевнено поводитися за будь-яких обставин, захищати себе, оперативно розпочати й закінчити справу, переключитися з одного на інше. Вони більш стримані, характеризуються відособленістю, уникають спілкування. Емоційне неблагополуччя часто виявляється як небажання відвідувати дитячий садок, незадоволеність відносинами з вихователем або однолітками.

Швидка стомлюваність і пов'язана з нею неспроможність ефективно виконати будь-яку діяльність спричиняють зниження самооцінки дитини, відчуття невпевненості в собі, почуття малоцінності. Це зумовлює стан неспокою, незахищеності, тривожності, а також сприяє виникненню надзвичайно гострої потреби дітей у визнанні, увазі. Вразливість, імпресивність цих дітей на тлі емоційних розладів спричиняє формування амбівалентності потреби у спілкуванні: відчуваючи гостру потребу в товаристві однолітків, спільній діяльності з вихователем, діти виявляють замкненість, відлюдькуватість.

Багатьом дітям властива агресивність. Переживання й розчарування дитини, які

дорослим здаються дрібними й незначними, виявляються вельми гострими й тяжкими для дитини саме через незрілість її нервової системи, тому найбільш задовільним для дитини рішенням може виявитись і фізична реакція, особливо, якщо дитина обмежена в самовираженні.

Фізична агресія може виявлятися у бійках і у формі руйнівного ставлення до речей. Така поведінка в будь-якому разі мотивована потребою в увазі, якимись драматичними подіями.

Агресивність не обов'язково виявляється у фізичних діях. Деякі діти схильні до так званої вербальної агресії, за якою часто стоїть незадоволена потреба відчутти себе сильним або відігратись за власні образи.

Загальна тактика роботи полягає в тому, щоб поступово навчити дитину виражати своє незадоволення в соціально прийнятних формах.

Запальність. Дитину вважають запальною, якщо вона здатна з будь-якого, навіть незначного з погляду дорослих приводу, влаштувати істеріку, розплакатись, розсердитись, але агресії при цьому не виявляє. Запальність – це швидше вияв відчаю й безпорадності, ніж прояв характеру. Проте вона шкодить і дорослим, і самій дитині, тому її необхідно подолати.

Нападу запальності необхідно спробувати запобігти. В одних випадках вдається відвернути дитину, в інших, навпаки, доцільніше залишити її саму в приміщенні. Старших дітей можна спонукати висловлювати свої почуття.

Якщо ж дитина вже розлютилась, то заспокоїти її не вдасться. Заспокійливі слова не діятимуть. Тут важливий спокійний емоційний тон.

Пасивність. Нерідко дорослі не бачать жодної проблеми в пасивній поведінці дитини, уважають, що це просто «тихоня», яка вирізняється гарною поведінкою. Проте це далеко не завжди так. Тихі діти відчувають різноманітні й далеко не найприємніші емоції. Дитина може бути нещасною, пригніченою, соромливою. Підхід до таких дітей повинен бути поступовим, бо може пройти багато часу, перш ніж з'явиться у відповідь реакція.

Простий наказ змінити свою поведінку навряд чи спрацює, оскільки саме таке поведіння допомагає дитині впоратись з власним душевним станом. Ефективним буде все те, що сприятиме виявленню дитячих емоцій.

Основні напрями роботи з такою дитиною – допомогти висловити свої переживання в іншій, більш прийнятній формі, досягти того, щоб дитина стала тобі довіряти, виявила до тебе свою прихильність, розв'язати в безпосередньому контакті з батьками ту ситуацію, що спричинила такі важкі переживання в дитини.

Іншими причинами тихої пасивної поведінки дитини можуть бути: страх перед незнайомими новими дорослими, малий досвід спілкування з ними, невміння звернутись до дорослого. Така дитина може й не потребує фізичної ласки або взагалі не переносить фізичних контактів.

Соромливість – риса вдачі, що виражається в хворобливому побоюванні привернути до себе увагу оточення, поза мотивоване відчуття сорому. Протилежна риса – безсоромність, нахабство. Соромливість властива переважно дівчаткам, особливо тим, кому з ранніх років твердили про зовнішню непривабливість [4, с. 25].

Хлопчиками соромливість часом долається за допомогою нарочитих зухвалих витівок, грубості по відношенню до однолітків і дорослих. Соромливість є серйозною перешкодою у навчанні дітей. Соромлива дитина не в змозі використовувати при відповіді знання, що є у неї. З часом подібна ситуація визначає повну пасивність дитини на заняттях і у суспільній діяльності.

Ранні вияви соромливості можна скоригувати, постійно схвалюючи дитину, спонукаючи її висловлювати власні думки, залучаючи до ігор, де необхідна ініціатива, уміння ухвалити швидке рішення, виявити сміливість. Корисні бесіди з аналізом вдалих дій і вчинків дитини.

Гіперактивність. В основі гіпердинамічного синдрому можуть бути мікроорганічні ураження головного мозку, що виникли внаслідок ускладнень вагітності й пологів, виснажливих соматичних захворювань раннього віку, фізичних і психічних травм. Жодна дитяча риса не спричиняє так багато нарікань і скарг з боку батьків і вихователів дитячих садків, як ця, дуже поширена в дошкільному віці.

Основні ознаки гіпердинамічного синдрому – відвернення уваги й рухова розгальмованість. Гіпердинамічна дитина імпульсивна. Діє вона, не замислюючись про наслідки, хоча поганого не мислить і сама щиро засмучується через подію, винуватцем якої стає. Вона легко переносить покарання, не пам'ятає образи, не тримає зла, щохвилини свариться з однолітками й одразу ж мириться. Це найгаласливіша дитина в дитячому колективі.

Найбільша проблема гіпердинамічної дитини – її відвертість. Зацікавившись чимось, вона забуває про попереднє й жодну справу не доводить до кінця. Вона зацікавлена, але не допитлива, бо допитливість припускає деяку постійність інтересу.

Відвернення уваги й рухову розгальмованість дитини необхідно наполегливо й послідовно долати з найперших років її життя. Потрібно чітко розмежовувати цілеспрямовану активність і безцільну рухливість. Не можна стримувати

фізичну рухливість такої дитини, це протипоказано стану її нервової системи. Але її рухову активність слід спрямовувати й організовувати: якщо вона біжить кудись, то хай це буде виконанням якогось доручення. Гарну допомогу можуть надати рухливі ігри з правилами, спортивні заняття. Найголовніше – підпорядкувати її дії меті й привчити досягати її.

У старшому дошкільному віці гіпердинамічну дитину починають привчати до посидючості. Коли вона набігається й втомиться, їй можна запропонувати зайнятися ліпленням, малюванням, конструюванням, причому потрібно обов'язково зробити так, щоб інтерес до такого заняття спонукав дитину довести розпочату справу до кінця [2].

Учені наголошують, що приблизно з 2-х років у дітей виникають страхи, які досягають максимуму в шестиліток. Найчастіше діти бояться самотності, нападу, тварин, казкових героїв, темряви, стихійного лиха, пожежі. Причиною страхів може бути невинувато жорстка виховна позиція дорослих, переважання покарань, надмірні вимоги, обмеження ініціативи та вільної активності дітей за рахунок зростання кількості обов'язкових до виконання завдань. На страхи частіше страждають діти з неповних сімей, у сім'ях, де домінує мати [3, с. 14].

Причинами таких страхів дитини є індивідуальні особливості нервової системи (чутливість, невірноваженість, виснажливність), особистості (тривожність, схильність до фантазувань), обмеженість дитячого досвіду.

У виникненні страхів значну роль відіграє уява дитини. Щоб подолати дитячі страхи, необхідно залучити дитину до цікавої й захопливої діяльності (гри, малювання, конструювання), давати зважені та помірковані відповіді на дитячі запитання.

Кажучи про емоційні порушення в старшому дошкільному віці, потрібно вести мову й про їх корекцію, оскільки такі порушення можуть вести надалі до певних негативних наслідків для дитини.

Психологічна корекція емоційних порушень у дітей – це добре організована система психологічних дій. В основному вона спрямована на пом'якшення емоційного дискомфорту у дітей, підвищення їхньої активності й самостійності, усунення вторинних особистісних реакцій, зумовлених емоційними порушеннями, таких, як агресивність, підвищена збудливість, тривожна недовірливість тощо.

Важливий етап роботи з цими дітьми – корекція самооцінки, рівня самосвідомості, формування емоційної стійкості й саморегуляції.

Головними умовами подолання емоційного неблагополуччя у дітей дошкільного віку є створення емоційного клімату в групі, підвищення впевненості в собі.

Корекційну роботу з тривожними дітьми доцільно проводити в ігровій формі. Насамперед необхідно встановити контакт з дитиною. Для встановлення довірливих стосунків і досягнення ефективних результатів занять бажано використовувати з дітьми індивідуальні форми роботи.

У вітчизняній і зарубіжній психології використовують різноманітні методи, що допомагають скорегувати емоційні порушення у дітей. Ці методи можна умовно поділити на дві основні групи – групові та індивідуальні.

Для корекції в старшому дошкільному віці можна використовувати образотворчу діяльність дітей та ігри, зміст, організацію та методику проведення яких буде спрямовано:

- на подолання замкнутості, скутості, нерішучості дітей, на їх рухове розкріпачення;
- на розвиток у дітей навичок спільної діяльності, формування доброзичливого ставлення одне до одного.

Висновки. Проблема розвитку емоцій, їх ролі в поведінки дитини є однією з найбільш важливих і складних проблем психології і педагогіки, оскільки дає уявлення не тільки про загальні закономірності розвитку психіки дітей та її окремих сторін, а й про становлення особистості дошкільника загалом. Емоції формуються в ході діяльності людини, спрямованої на задоволення її потреб. Найважливіше значення в емоційному розвитку дитини мають спілкування з тими, хто її оточує, і гра, у процесі яких закладаються основи соціальних почуттів. Порушення емоційного балансу, тривала перевага негативних емоційних станів спричиняють виникнення емоційних розладів, відхилень у розвитку особистості дитини, порушень у неї соціальних контактів. Емоційне неблагополуччя у дітей розглядається як негативний стан, що виникає на тлі особистісних конфліктів, які важко вирішуються. До власне психологічних причин виникнення емоційного неблагополуччя у дітей належать: особливості емоційно-вольової сфери, зокрема порушення адекватності реагування на дії ззовні, недолік у розвитку навичок самоконтролю за поведінкою. Найважливішими умовами подолання емоційного неблагополуччя є створення позитивного емоційного клімату й забезпечення доброзичливих стосунків дитини з дорослими та з однолітками.

Список використаних джерел

1. Бамм Р., Бараш Б., Воробьева О. и др. Семейное воспитание. Словарь для родителей. Москва: Просвещение, 1967. 349 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
3. Захаров А. И. Как преодолеть страхи у детей. Москва: Педагогика, 1986. 112 с.
4. Зимбардо Ф. Застенчивость / пер. с англ. Москва: Педагогика, 1991. 208 с.
5. Маценко Ж. Естетотерапія емоційних станів дошкільників. *Емоційний розвиток дитини* / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главнік. Київ: Мікрос-СВС, 2003. С. 3–31.
6. Мясичев В. Н. Личность и неврозы. Ленинград: ЛГУ, 1960. 462 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Москальова Л.Ю.

Відомості про авторів:

Волкова Віра Андріївна

vera_bar52@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Віденіна Ольга Вікторівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.7905/nvmdpu.v0i20.2448

*Матеріал надійшов до редакції 16. 05. 2018 р.
Прийнято до друку 03. 06. 2018 р.*

References

1. Bamm, R., Barash, B., Vorobieva, O. et al (1967). *Family upbringing. Glossary for parents*. M. : Prosveshchenie. [in Russian]
2. Dutkevych, T. V. (2007). *Preschool psychology: study guide*. Kyiv: Tsentr uchbovooi literaturi. [in Russian]
3. Zakharov, A. I. (1986). *How to overcome fears in children*. Moscow: Pedagogika. [in Russian]
4. Zimbardo, P. (1991). *Shyness. Trans. from English*. Moscow: Pedagogika. [in Russian]
5. Matsenko, Zh. (2003). Aesthetic therapy of preschoolers' emotional state. Kyiv: Mikros-SVS, 3 – 31. [in Ukrainian]
6. Myasishchev, V. N. (1960). *Personality and neuroses*. LGU. [in Russian]

Information about the authors:

Volkova Vira Andriivna

vera_bar52@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Videnina Olha Viktorivna

Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi:

*Received at the editorial office 16. 05. 2018.
Accepted for publishing 03. 06. 2018.*